

ויתקיים בידו, וזהו 'על ידי'... היינו ימין, ואיתא בברכות (ו.) 'בימינו' – זו תורה וכו' שימין הש"י היא המשפעת דברי תורה, וכאשר תהיה עמדי אי אפשר שישכח שהרי משפעת תמיד, ולפי שבקש על הקיום, על זה סמך תיכף בקשת החברים (ועשית מרעה, שיוזמנו לי רעים כמותי), שהם המקיימים בידו... והקדים תלמיד לחבר כי אז היה אחר פטירת משה רבינו ע"ה, יעוין שם בגמרא, ונתמנה יהושע לפרנס, שעסקו הנחלת הארץ והתחיל עסק אחר, רק יעבץ הוא עתניאל לבבו היה רועש על דברי תורה יעוין"ש בגמרא דהיה מפולפל יותר מיהושע, רק שלא היו לו חברים ולא תלמידים ובקש תחילה על הברכה בדברי תורה מאחר שהיה יחידי בלא רב וחבר ותלמיד ותיכף לברכה הוצרך לבקש על התלמידים שעל ידם הוא כלי מחזיק ברכה כנ"ל ואחר הברכה צריך לבקש על הקיום ושלא ישכח ואז בקש על החברים, ואח"כ שלא יגרום איזה חטא בקש לבלתי עצבי כדרשת רז"ל שם שלא ישגבני יצר הרע מלשנות. ומיד ויבא אלקים את אשר שאל. והנה ברכה וחברים ותלמידים אפשר להיות מיד כפשטיה, אך הקיום ושלא יגרום החטא לכאורה זה אין נתודע רק בקץ ימיו שרואה שנתקיים בו כל ימיו – ונראה כי גם בזה יש הרגשה בלב כאשר הדברי-תורה הם קבוע וקיימא שמינה לא יזוע עוד ושאיין עבירה מכבתו, כי יש בו די לפוצץ היצר הרע והחכמה תעוז לחכם ומסלקת היראה שמא יגרום החטא, שזה נקרא יראה גבי יעקב אבינו ע"ה (ברכות ד.) ומי שיש לו תקיפות מדברי תורה הוא מסולק מכל מיני יראות (שם ריד.) ראה עוד בענין הלכות שנשחכחו בימי אבלו של משה ובכל הסוגיא, בלקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 98-95; מחשבות חרוץ עמ' 139.

*

'אשר יכה קרית ספר... וילכדה עתניאל בן קנו...' אמר (- הרה"ק ר"פ מקוריץ) בשם המגיד ממזריטש ז"ל, דהנה בתורה נברא העולם, וכל מקום יש לו חלק ושייכות בתורה, וכשרצו לכבוש ארץ ישראל עסקו באותו משא ומתן והלכה השייך לאותו מקום ועי"ז כבשוהו. וזהו שכתוב גבי עי וילך יהושע בתוך העמק ודרשו רז"ל (מגילה ג:) 'בעמק' – בעמקה של הלכה, דעסקו באותה הלכה ששייך לעי.

והכא לא היו יכולין לכבשה, שזה היה שייך לאותן שלש מאות הלכות שנשחכחו באבלו של משה, עד שבא עתניאל בן קנו והחזיר בפלפולו אותן שלש מאות הלכות וכבשה, וזה 'קרית ספר' – פירוש, עיר שצריך לכבשה על ידי ספר ולימוד.

ואמר הוא ז"ל, אפשר שזה היה כוונת רבנים הקודמים כשנתמנו בעיר חרשה אמרו להם הלכה ותוספות, כדי שיוכלו לכבוש העיר. ומן הסתם זו ההלכה היתה שייכת לאותה העיר, כי הקדמונים ודאי כיוונו לשם שמים' (מתוך 'אמרי פינחס' שער התורה י).

דף יז

'עשה שוגג כמזיד בתמורה... כסבור לומר תמורת עולה ואמר תמורת שלמים'. מכאן מוכח שבעשיית תמורה אין האדם פועל בכחו, שהרי לא נתכוין לזה כלל, אלא גזרת הכתוב היא שאם יאמר כך וכך – תהיה תמורה, נמצא שדיבורו אינו אלא 'גורם' לחלות התמורה [וכעין זה מצאנו בברכת יצחק ליעקב

שאעפ"י שלא נתכוין לו – חלו הברכות, כי הברכות היו ברכות ה', ויצחק היה צינור שעל ידו הגיעו, על כן חלו אף בטעות] (עפ"י אבני גזר חו"מ קמה, ובוה באר את השוואת הגמרא גידון תמורה לחסימה והנהגה בקול – משמע שאף תמורה אינו אלא כעין 'גרמא').

'אמר חזקיה: כסבור שהוא מותר להמיר, גבי תמורה לקי... ר"ל ורבי יוחנן אמרי: כסבור לומר תמורת עולה ואמר תמורת שלמים...' הרמב"ם (תמורה א,ב) פסק שהממיר וכסבור מותר אינו לוקה. ופרש הכסף-משנה שר"ל ורבי יוחנן חולקים על חזקיה וסוברים שאינו לוקה בשגגה בעלמא אלא בכסבור לומר תמורת עולה ואמר תמורת שלמים וכד'. וכן חולקים על סברת רב ששת שבסמוך, שאם המיר שלא מדעת – אינו לוקה.

בכך יש לפרש מה שפסק הרמב"ם (איסור"מ א,ג) מי שדימה שמותר להקדיש בעל מום למזבח והקדיש – הרי זה קדוש. והשיגו הראב"ד הלא אמרו בגמרא שאינו קדוש, שהרי בהקדש לא עשו שוגג כמזיד. וי"ל שהרמב"ם סבר שר"ל וריו"ח חולקים על חזקיה גם בדבר זה ולדבריהם בכסבור מותר קדוש ואינו לוקה הן בתמורה הן בהקדש, שהרי לשיטתם ריבוי שוגג כמזיד לא נאמר על אומר מותר, הלכך כשם שבתמורה קדוש כך בהקדש, שהרי אין לנו מקור לחלק, וא"ת זאת מניין, שמא אף בתמורה אינו קדוש – היא ליתא, שא"כ למה לא העמידו הריבוי לאומר מותר בתמורה שיתקדש, אלא מוכח שמסברא נוקטים שקדוש וא"צ קרא [ולדבריהם אין סברא שבא הכתוב לחדש מלקות באומר מותר], וא"כ ה"ה בקדשים. (וע' באור אחר לפסק הרמב"ם בספר ליקוטי הלכות).

והראב"ד (שם ובהל' איסורי מזבח א,ג) מפרש כל 'לוקה' שהוזכר בסוגיא, לא לענין פעולת ההמרה, שלא מצינו לוקה על השוגג, אלא שאם גזו או עבד באותה תמורה – לוקה, שלא כבקדשים.

'רב ששת אמר: באומר אכנס לבית זה ואקדיש ואמיר מדעתי ונכנס והמיר והקדיש שלא מדעתו.' הראב"ד (תמורה א,ב) מפרש [דלא כפרש"י תוס' והרמב"ם] שנכנס בבית אחר מהבית שאמר, והיה סבור שהוא הבית שאמר מתחילה, והמיר – וגילה הכתוב שאעפ"י שטעה בזיהוי הבית, נתפסה תמורתו בקדושה.

'מאי אמרת טרפה איכא במינה – לא דמיא לבעל מום; בהמה טמאה אסורה באכילה וטרפה אסורה באכילה לאפוקי בע"מ דמותר באכילה' נראה שאין זו סברא נפרדת אלא כיון שאסורה באכילה הריהי נחשבת כמין אחר. נמצא הכל כלול בסברא אחת, שכיון שאין קרב במינו אין קדושתם חזקה (ע' ר"ג). כן יש ללמוד מדברי הרמב"ם (תמורה א,יז) שהכליל כולם בטעם זה.

וע' בספר מקדש דוד (קדשים קו"א א,ג) שחטאות המתות אין עושות תמורה לא רק משום שאין דמיהם למזבח אלא משום שאסורות באכילה, כטריפה. אך לפי האמור י"ל שדוקא אם איסור האכילה בא מצד עצמה כגון טריפה, שאז דומה למין אחר, אבל אם מצד פסול שארע בב בגלל היותה קדושה, אינה נידונית משום זה כמין אחר.

'ור' אושעיא אומר אינה אלא כמקדיש עצים ואבנים בלבד' – הלכך פודים אותה. ומשמע מכאן שפודים קדשים הקדושים קדושת דמים להאכילם לכלבים. ובמקום אחר אמרו שמדרבנן אסור. ושם כאן מדובר בדין תורה (גליונות קהלות יעקב).

לפי זה משמע שלשמואל עושה קדושה למות מדאורייתא, ואולם בחזו"א (בכורות יח, יז) נקט שמהתורה פקעה קדושתו ומדרבנן תמות.

וכבר כתבו כמה אחרונים בדעת הרמב"ם שאין איסור לפדות ולהאכיל לכלבים דבר הקדוש קדושת דמים (ע' משל"מ ושעה"מ איסורי מזבח א, יא. וכן נקט לקוטי הלכות להלן לא לג). ושם מקורו מסוגיתנו. ובוזה מתישבת קושית הגרעק"א מה ראה שחלה על טריפה קדושת הגוף, שם גם הוא סובר שהוא כמקדיש עצים ואבנים אלא שלכן הוי הקדש למות משום שאין פודים קדושת בדיק הבית לכלבים.

(ע"ב) רק קדשיך – אלו תמורות' שהרי נקראה התמורה 'קדש', ובכלל קדשיך היא. **'אשר יהיו לך – אלו הולדות'**. 'יהיו' לשון עתיד, שעתידות לילד מן הקדשים (עפ"י רבנו גרשום).

דף יח

'אלא קרא למה לי, דאי עבר ומקריב קאי בעשה...' ואם תאמר אם כן מהו שאמר רבי עקיבא 'אינו צריך... הלא דרשת רבי ישמעאל צריכה וצריכה ללמד איסור עשה בהקרבתם [ורבי עקיבא לא למד מהוא אלא לכדרב הונא כדלהלן]? ויש לומר שרבי עקיבא סבר שלדעת רבי ישמעאל לא נתקבלה הלכה זו של חמש חטאות המתות ולכך הקשה עליו 'אינו צריך'. ואולם לפי האמת גם לרבי ישמעאל ישנה הלכה זו, וקרא בא לאיסור עשה (עפ"י תוס' נזיר כה: ד"ה רבי). ויש מי שפרש בדרך אחרת: כיון שללא ניתוק לרעיה האשם פסול מדרב הונא, שוב כלול הדבר לדעת רבי עקיבא באזהרה הכללית של 'מחוסר זמן' שאסור בהקרבה משום לאו הבא מכלל עשה (ע' חולין פא), ועל כך אין צריך קרא. 'ולא טעה חלילה בדברי רבי ישמעאל' (עפ"י חדושי ר' מאיר שמחה מדווינסק נזיר כה).

'ל"א ממורגייהו'. רש"י פרש מדישת התבואה במוריגים. והתוס' הקשו הלא אסור לעבוד בקדשים. ופרש רבנו גרשום שנכנסו מעצמם על הגורן ועל התבואה ועל המוריגים ודשים, ולא עובד בהם במתכוין. ובשפת אמת הקשה הלא ודאי מחויב להורידם מהמוריגים (אלא שבמוסגר שם מובא שמדרבנן הוא שחייב, ולפי"ז לא קשה והכא קרא קדרשינן). וצדד לפרש דברי רש"י בשאמר להפריש ולא הפריש, ובא הכתוב לומר שיפריש אפילו בהמותיו בדישה. ואולם העיר שמרש"י במקום אחר (ביצה יט: וכ"מ בסו"פ פינחס). משמע שבאמר ולא הפריש אין מצווה ב'עשה' להביא ברגל ראשון (וכן הכריח הפנ"י בביצה יט: ואין כן דעת הטו"א (ר"ה ו באבני שהם ד"ה כיון). וע' קה"י ר"ה ג 1). ע"ע לעיל ח. אודות 'בל תאחר' במקום שנמנע בגלל הפסד ממון.

'ד"א אומר: ולד שלמים לא יקרב שלמים' לפרש"י דינו במיתה. ואילו רבנו גרשום (יז: כתב שלר"א ירעה עד שיסתאב [ולפי מה שהסיקו משום גזרה שמה יגדל עדרים עדרים, הרי בכך שנצרך להמתין עד שיפול בו מום לא יבוא לגדל. וכשיטה זו צדד בלחם משנה (תמורה ה, א) בדעת הרמב"ם].

(ע"ב) 'ולרבא דאמר קדשים כיון שעבר עליהם רגל אחד בכל יום ויום עובר עליהם בכל תאחר'. בראש השנה הגרסה 'כיון שעברו עליו שלשה רגלים'. וכבר דייק שם הפני-יהושע שלענין המצות-עשה ובאת שמה... והבאתם שמה שאמורה ברגל ראשון, אינו עובר לאחר הרגל בכל יום ויום [שכן אמרו שם: 'כיון שעבר עליו רגל אחד – עובר', ולא אמרו 'בכל יום ויום' כמו כאן], אלא שנסתר הדבר מהגרסה בסוגיתנו (כן הקשה בערוך לנר שם).